

Rapport från rullstols- och barnvagnsanpassad naturguidning i Tyresö slottspark 21 augusti 2019

Martina Kiibus

En varm och skön sensommardag. 23 personer deltog inklusive två små barn i vagn. Två deltagare satt i rullstol, en deltagare hade elrullstol och två gick med gåhjälp. Fyra deltagare var med i Hjärnkraft, en kvinna var också med i DHR. Ungefär hälften var nya deltagare. Info via Hjärnkraft, vänner, tidigare program, Mitt i Tyresö, hemsidan, Aktuella händelser i Tyresö, kommunens facebook sida, månadsbladet och biblioteket. Guidningen genomfördes i samarbete med Studieförbundet som också bidrar med marknadsföringen. Från Studieförbundet deltog Sofia Arnsten och Katrin Hammarlund Jones.

Vi startade dels vid busshållplats Tyresö Kyrka, dels vid borggården framför slottet där jag samlade upp alla och introducerade guidningen. Sofia var på borggården från början och kunde möta dem som kom direkt dit. Introducerade guidningen med att bland annat berätta att den var anpassad för rullstolar och människor som har lite svårare att gå, men att vi alla kan må bra av att gå lite långsamt ibland. Att det faktiskt är lättare att ta in naturen och gå ner i varv då. Berättade om slottets historia och försökte måla upp en bild av vilken central betydelse godset hade under flera hundra år. Pekade ut kyrkan och berättade lite om dess historia.

Gick till en fin gammal lind, lät dem känna på de släta hjärtformade bladen. Berättade om lindens betydelse för den biologiska mångfalden, att linden var Frejas träd i den fornnordiska mytologin och att man kan göra te på blommorna. Visade frön med den lilla fallskärmen som hjälper till att sprida fröna med vinden. Pratade om att till skillnad från de små barnen i vagn som bara kan flytta hemifrån av egen kraft när det är dags, så måste växternas frö få hjälp. Av t ex vinden eller djur. En kvinna sade att hon aldrig tänkt på att det var därför lönnen hade sina näsor. Fortsatte till soluret och berättade om de latinska inskriptionerna (på svenska) på sockeln. Den engelska parken öppnade sig och solen glittrade på vattnet.

Rubriken på guidningen var sensommarblomster i lummig parkmiljö. Den första blomman var liten blåklocka, en av mina favoriter. Så sirlig och fin och så blommar den så långt in på hösten. Förr trodde man att de små klockorna var älvorna som hängt sina kjolar på tork. Det finns också de som menar att kyrkklockor är inspirerade av blåklockans form. Blåklockor pollineras av humlor, som ser blått och gult bäst. Berättade om hur pollineringen går till, att humlorna behöver besöka över 100 blommor för att fylla sin lilla mage och att det kan bli 3-400 blommor på en flygtur. Det finns också ett litet bi, blomsovarbiet som kryper in i blåklockor och sover där om natten och på så sätt bidrar till pollineringen.

Fortsatte till en grovstammig gammal ek. Pratade om dess betydelse för den biologiska mångfalden och att man hittar mest grovstammiga ekar på gammal adlig eller statlig mark. Som t ex slottsparken. Mittemot eken står en fin gammal lärk. Lät deltagarna känna på de mjuka barren, som saknar de övriga barrträdens skyddande vaxskikt och därför inte har samma skydd mot uttorkning, vilket är förklaringen till att lärk faller sina barr på hösten.

Både eken och linden är exempel på ädla = sydliga lövträd som det finns gott om i slottsparken. Nästa lövträd var en hästkastanj. Till skillnad från den äkta kastanjen är hästkastanjens frukter inte ätliga, snarare giftiga. Men har använts som hästfoder

Fortsatte till en ask, visade hur man kan känna igen asken på dess uppräta växtsätt, de svarta knopparna och de parbladiga bladen. Berättade att asken fäller sina löv först på hösten och får dem sist av alla lövträd på våren. Vilket gjorde dem lämpliga som djurfoder. Berättade också om askens betydelse i den nordiska mytologin. I Slottsparken finns det gott om såväl grovstammiga askar som ekar.

Nästa träd var en flerstammig mäktig al nere vid vattnet. Visade hur man kan känna igen al med dess små kottar och berättade varför alen inte får höstfärger som de andra lövträden. I slottsparken och runt ån finns Stockholms läns största förekomst av grovstammiga alar! Tryckte lite på detta med den höga förekomsten av gamla, mäktiga träd för att visa att även om detta handlar om en anlagd miljö så finns det höga naturvärden. Just pga den långa kontinuiteten av gamla ädla lövträd.

På gräsmattorna före bron till Notholmen växte det några fler sensommarblommor. Som rölleka med sin kryddiga doft, den gula femfingerörten och johannesört. Johannesört är ju antidepressivt och kan användas till växtfärgning. Tipsade mammorna om en av mina favoritbarnböcker ”Pyssla med Findus” där de målar med johannesörtnoppar. Några exemplar av rödklöver hittade vi också. Rödklöver har liksom alar knölar på rötterna där det sitter bakterier som kan fånga in luftens kväve och omvandla till kvävenäring. Därför sådde man vall förr, som ett sätt att gödsla åkermarkerna.

Fortsatte ett stycke till vassbården. Berättade om vassens betydelse som djurfoder i det gamla skärgårdsjordbruket och om hur mycket öppnare det var här på Prins Eugens tid. På vassbladen finns det som bettmärken, som enligt sägnen har uppkommit för att djävulen bitit i dem. Mängder av trollsländor flög runt, framför allt tegelröd ängstrollslända. Berättade om dessa luftakrobater som kan göra otroliga manövrar i sin flygning.

Efter bron på Notholmen stannade vi och doftade på den lakrits-doftande spanska körveln och svart vinbär. Här växte det också kärleksört, vars vätskefyllda blad är fulla av c-vitaminer och aminosyror. Och vänderot, som liksom johannesört är en läkeväxt. Vänderoten anses vara lugnande och sövande. Förr tänkte man också att den skulle kunna bryta älvors eller vättars magi, man vände bort det onda och fick hälsa istället!

Berättade om Notholmens historia där fiskaren bodde förr, som skulle förse slottet med färsk fisk. Prins Eugen beskriver hur han åt färsk strömming varannan dag, vilket man ju inte kan göra idag pga de höga halterna miljögifter. Pratade om att strömmingen är en fet fisk och eftersom många miljögifter binds till fett får strömmingen extra höga halter i sig.

Vi gick ut på bryggan där jag berättade om Kalvfjärden och att det är vanligt med namn som kalv, ko, häst och får i skärgården. Att det härrör från den tiden då man hade särskilda betesholmar. Berättade också om själva Östersjön. Om det bräckta vattnet, hur sårbart Östersjön är pga artfattigdomen jämfört med Västerhavet och att många arter redan är på gränsen av vad de klarar och därmed är extra känsliga för miljöpåverkan. Utöver de organiska miljögifterna är ett annat stort problem övergödningen, som leder till algblomning, igenväxning och syrebrist. Visade båttoalett-tömningen, som ju är ett sätt att minska belastningen av kväve. Men pratade också om vad vi kan göra själva för att minska belastningen, som att äta ekologisk mat och undvika bilkörning.

Nedanför den lilla hällen beundrade vi en rönn som var full av härliga rönnbär. Tänk om det ändå kunde finnas ett samband mellan rönnbär och kalla vintrar! Rönnbären är ju oerhört c-vitaminrika och rönnkvistar ansågs precis som vänderoten kunna hålla onda makter borta.

På Notholmen pausade vi. Det är så bra för där finns det möjlighet att sitta vid bord, köpa fika och använda caféets toaletter. Jag brukar ringa caféet i förväg och tala om att vi kommer. Efter pausen samlades vi och jag pratade om att vi hade doftat, känt och inte bara upplevt naturen med synen. Barn gör ju det naturligt. Berättade också om naturskolan där vi arbetar utifrån pedagogiken att man lär sig genom att göra själv, med hela kroppen och alla sinnen.

Så gick vi tillbaka till parken igen och fram till en bok, ännu ett ädelt lövträd. Visade hur man kan känna igen bokar på de släta stammarna och bokollonhättorna. Berättade om ordet bokstavs ursprung, bokträets användningsområden och att bokollen var en viktig svinföda förr. Så viktig att det reglerades (och regleras!) i den gamla lagen ”Huru svin må i ollonskog släppas”.

På marken var det fullt av natt och dag i full blom. Visade de lila högbladen som fungerar som reklamskyltar för att locka humlorna till de gula blommorna. Fortsatte upp i den fina hasselallén, där deltagarna fick känna på de ludna hasselbladen och jämföra med de släta lindbladen. Pratade om hasselnötternas ekonomiska betydelse förr och varför de inte ingår i allemansrätten.

Gick ett stycke till en omkullfallen ek som var full av en massa härlig mulm som deltagarna fick känna på. Så då kom jag osökt in på vikten av död ved och hur mycket liv det finns i döda träd. Fortsatte uppför den lilla backen och blickade ut över vattnet och pratade om den engelska parken och dess historia. Och om att trots att det är en anlagd park så finns det så höga naturvärden och rik biologisk mångfald här. Mycket av den mångfalden hänger ju samman med att det funnits ädla (sydliga) lövträd som ek, lind och hassel här sedan 1700-talet. Men också att den sköts om på ett sätt så att blomrikedomen gynnas. Flera av deltagarna hade aldrig varit här förut och var helt förundrade över att det var så fint!

Så kom vi tillbaka till borggården där vi sammanfattade guidningen – vilka sensommarblommor och lövträd vi faktiskt hade sett. Deltagarna var jättenöjda. De tyckte att det varit så givande och njutbart och skönt att komma ut. Många uppskattade också att vi gick i så lugnt tempo och att det inte var så lång vandring. Så jag tänker att även om det ”bara” var tre i rullstol/elrullstol så var det nog fler som kom just för att det var en tillgänglig guidning. Några höjdpunkter som nämndes var mångfalden, att få lära sig nya träd, att förstå att döda träd är viktiga, den gamla eken, alla gamla lagar, den engelska parken – att få veta vad det var för något och – guiden!

En incident som inträffade var att en deltagare blev dålig under guidningen. När vi stod vid lärkträdet sade hon plötsligt att hon behövde sätta sig ner en stund. Jag frågade om hon var yr och det visade sig att hon var hjärtpatient och kände av blodtryck som steg och sjönk. Hon tyckte att vi kunde lämna henne en stund, men det ville vi ju inte göra. Så Katrin från Studieförbundet ringde på en ambulans medan Sofia ägnade sig åt att försöka lotsa ambulansen in i parken och jag kunde gå vidare med gruppen. Senare på kvällen fick jag ett SMS från en av hennes väninnor som varit i kontakt med kvinnan och meddelade att allt verkat gå bra. Vilket ju var väldigt skönt. Det är första gången jag är med om något liknande och jag är så tacksam att jag kunde få stöd av Katrin och Sofia så att jag kunde fullfölja guidningen. Annars hade jag nog avbrutit och sett till att larma själv.